

Трибуна молодих дослідників

УДК [343.122:343.343.3](477)

Олександр Анатолійович Галемін
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, Дніпропетровськ)

ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ З СТАТТІ 296 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті на підставі вивчення доктринальних джерел та емпіричного матеріалу визначено потерпілого від хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Ключові слова: *представник влади, потерпілий, громадський порядок, хуліганство, склад злочину, об'єкт злочину, покарання, суспільні відносини.*

Постановка проблеми. Для вирішення багатьох питань застосування кримінального закону, кваліфікації злочинів, а також з навчальною метою наукою кримінального права визначено риси, притаманні складові будь-якого конкретного злочину. На цій основі будується узагальнена абстрактна модель складу злочину, яка, хоча й є науково-тео-

ретичною, водночас має важливе практичне значення – вона вказує на обов'язкові (універсальні) елементи складу будь-якого злочину. Такими елементами виступають: 1) об'єкт злочину; 2) об'єктивна сторона злочину; 3) суб'єкт злочину; 4) суб'єктивна сторона злочину [1, с. 11].

Після визначення об'єкта хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, (громадський спокій, честь і гідність потерпілої особи, її спокій та безпека, тобто завдається шкода публічному інтересу, що і визначає сутнісну ознаку громадського спокою) слід зупинитися на другій складовій, про яку йдеться в ч. 3 ст. 296 КК України, – обов'язковому застосуванні фізичного насильства, знищенні або пошкодженні майна [2, с. 27], тобто встановленні потерпілого, що і є **метою** цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблеми кримінальної відповідальності за хуліганство постійно вивчалися, як наслідок, їм була присвячена значна кількість наукових праць учених, серед яких можна назвати: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. Т. Дзюбу, І. М. Даньшина, В. П. Ємельянова, І. Я. Козаченка, М. Й. Коржанського, В. В. Кузнецова, В. М. Куца, В. А. Ломаку, П. С. Матишевського, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, М. Л. Накловича, Г. І. Піщенка, Ю. М. Ткачевського, А. П. Тузова, Є. В. Фесенка, В. В. Шаблістого, С. С. Яценка та ін.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи положення Конституції, чинних нормативно-правових документів, є змога констатувати, що кожна людина може вважати себе моральною, чесною, достойною і гідною поваги особою, що має громадянську вагу, а отже, їх слід так само сприймати всіх інших. А тому ніхто не вправі посягати на гідність будь-якої людини безвідносно до будь-яких її властивостей, незалежно від того, що для одного брутальні слова, висловлені на його адресу, є образою, для іншого – нормою поведінки [3, с. 387].

Згідно зі ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) потерпілим визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Як бачимо, КПК України (ст. 55) уточнює коло осіб, які можуть бути потерпілими. До них належать не лише фізичні, а й юридичні особи. Такий підхід слід вважати позитивним, оскільки в подальшому ми можемо розглянути на теоретичному рівні проблемні питання, що стосуються більш повного розкриття ознак потерпілого від хуліганства.

Відповідно до ч. 3 ст. 296 Кримінального кодексу України (далі – КК України) до окремої групи осіб, які можуть бути потерпілим від хуліган-

ства, слід віднести: представників влади, представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи інших громадян, які припиняли хуліганські дії.

Аналізуючи положення постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002р. № 5, вважаємо за доцільне наголосити, що, вирішуючи питання про визнання потерпілим представника влади, слід виходити, як правильно зазначають П. П. Андрушко та А. А. Стрижевська, із їх «зовнішніх» функцій. Відповідно до визначення, представники влади – це публічні особи, наділені владними повноваженнями, які діють у сфері публічно-правових відносин, що утворюються при виконанні ними функціональних обов'язків і прав, закріплених чинним законодавством (правового статусу). До них належать представники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові до виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [4, с. 209].

Як показує судова практика, суди, враховуючи наявність цієї обтяжуючої ознаки, кваліфікують дії винних осіб не лише за ч. 3 ст. 296 КК України, коли вони утворюють ідеальну сукупність, а й за сукупністю злочинів, керуючись власним розумінням понять «представник влади» (ст. 342 КК України), «представник правоохоронного органу» (ст. 342, 345 КК України), «представник громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку» (ст. 296 КК України), «член громадського формування з охорони громадського порядку» (ст. 342, 348 КК України), «громадянин, який виконує громадський обов'язок» (ст. 350 КК України).

На нашу думку, слід детальніше розглянути зміст наведених понять, щоб зрозуміти, хто може бути потерпілим від даного виду злочину.

Так, науково-практичний коментар роз'яснює, що представники влади – це працівники державних органів і установ, які мають право в межах своєї компетенції висувати вимоги, які є обов'язковими до виконання фізичними і юридичними особами незалежно від їх приналежності або підлеглості (представники органів місцевого самоврядування, судді, народні засідателі тощо) [5, с. 352].

Під виконанням службових обов'язків необхідно розуміти різні правозастосовні або правоохоронні дії, наприклад, проведення різних перевірок (пожежної безпеки, фінансової дисципліни тощо), підтримка порядку під час демонстрацій, мітингів, зборів, масових заходів, під час ліквідації наслідків стихійного лиха, припинення порушень громадського порядку, затримання злочинця тощо.

Розберемося з іншими поняттями. Правоохоронні органи – це органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової

служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Відповідно, працівниками правоохоронних органів є співробітники всіх наведених вище органів, тобто прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митних органів, органів охорони державних кордонів, державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибнагляду, державної лісової охорони, інших органів, що здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції (ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»).

Представниками громадськості, які охороняють громадський порядок, вважаються особи, які виконують доручення з охорони громадського порядку: позаштатні працівники міліції, члени будинкових комітетів, особи, які охороняють порядок під час мітингів, зборів, демонстрацій.

Військовослужбовці – це особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової та надстрокової служб, військової служби за контрактом Збройних Сил України, Прикордонних військ України, військ Цивільної оборони тощо.

Якщо вести мову про виконання обов'язків, то воно має місце не лише у випадках, коли представник влади, працівник правоохоронного органу, представник громадськості чи інші громадяни припиняли хуліганські дії під час несення служби чи проведення рейдів (патрулювання), а й у випадках, коли вони у вільний від роботи час або чергування із своєї ініціативи або на прохання громадян вживають відповідних заходів.

У цьому контексті додамо, що не можуть визнаватися потерпілими від розглядуваного злочину технічні працівники митних органів, які не здійснюють митну справу, експерти і спеціалісти, яких залучають для проведення експертиз товарів, інших предметів, та інші особи, які не мають відношення до безпосереднього здійснення митної справи.

Засади участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону визначені Законами України «Про об'єднання громадян» та «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р.

Ці нормативно-правові акти закріплюють порядок створення громадських формувань, а також те, що вони взаємодіють з правоохоронними органами, Прикордонними військами України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Координують діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону місцеві державні адміністрації та органи місцевого самовряду-

вання відповідно. Ці формування використовуються лише для виконання завдань, визначених законом. Формування створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян. Таким чином, члени зведених загонів громадських формувань, спеціалізованих загонів (груп) сприяння міліції та ДПС, асоціацій громадських формувань тощо, створених для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, ДПС та органам виконавчої влади, а також службовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин, що мають своє положення (статут), зареєстроване в органах місцевого самоврядування, теж належать до потерпілих

Аналіз Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», юридичної літератури дає підстави зробити висновок про те, що потерпілими від хуліганства можуть бути визнані вказані особи, які не наділені функціями представника влади, а виконують добровільно обов'язки з охорони громадського порядку та державного кордону, у зв'язку з чим їм надано підвищений юридичний захист.

Під іншими громадянами, які припиняли хуліганські дії, а отже, можуть бути визнані потерпілими від цього злочину, слід розуміти громадян України, іноземців, осіб без громадянства, будь-яку особу, яка фактично шляхом активних дій припиняла вчинювані хуліганські дії, тобто йдеться про фізичних осіб, які із власної ініціативи свідомо і наполегливо вимагають від винуватої особи припинити очевидні хуліганські дії. Вони не наділені ніякими владними або публічними повноваженнями, зрозумілими для хулігана, і не мають підвищеного юридичного захисту.

При цьому вважаємо, що позиція Г. І. Піщенко є слушною щодо заміни слова «громадянину» на слово «особі» в складі хуліганства (ч. 2 ст. 206 КК України 1960 р.) [6, с. 8]. Якщо брати до уваги тезу про те, що потерпілими від злочину визнаються громадяни, тобто особи, які мають громадянство України, виникає логічне запитання: як бути, коли подібні дії припиняє особа без громадянства або громадянин іншої держави? Як видно, у разі збереження у законодавстві слова «громадяни», названі особи залишаться поза законом та його захистом, а це суперечить ст. 26 Конституції України, в якій закріплено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Таким чином, потерпілими відповідно до ч. 3 ст. 296 КК України можуть бути три категорії осіб:

- 1) представники влади;
- 2) представники громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону;
- 3) громадяни, які за власною ініціативою припиняли хуліганські дії і їм заподіяно шкоду.

Вважаємо, що грубо порушити громадський порядок можливо лише з мотивів явної неповаги до існуючих в суспільстві моральних, соціальних, економічних та інших цінностей шляхом застосування насильства або загрози його застосування до невизначеного кола потерпілих, що проявляється в заподіянні моральної, фізичної або матеріальної шкоди. Без настання зазначених наслідків мова може йти лише про адміністративний проступок (ст. 173 КпАП України).

Також є цікавою, але в той же час й дискусійною думка, висловлена Г. І. Піщенко щодо виключення з кваліфікованого складу хуліганства опору представникові влади або представникові громадськості, які виконували обов'язки з охорони громадського порядку. Науковець наводить ряд аргументів з цього приводу: «1) опір зазначеним особам свідчить про особливу зухвалість тих, хто його надає», є ознакою особливої зухвалості; 2) родовим об'єктом опору виступає порядок управління, а хуліганства – громадський порядок. У свою чергу, різні й безпосередні об'єкти. Дана обставина веде до змішування останніх; 3) хуліганством охоплюється багато інших складів злочинів, закріплених у КК України як самостійні, але законодавець їх не вніс як кваліфікуючі ознаки хуліганства; 4) опір вказаним категоріям осіб може бути наданий під час покладення краю будь-якому злочину, але в жодній ст. КК України (крім хуліганства) він не закріплений як кваліфікуюча ознака» [6, с. 7; 8].

Безперечно, ці аргументи можуть сприйматися по-різному. Проте, на нашу думку, законодавець визначив відповідну кваліфікуючу ознаку, зважаючи на поширеність такої суспільно небезпечної дії та її підвищену суспільну небезпеку. Порівняння санкцій за ч. 3 ст. 296 КК України та ст. 342 КК України також дозволяє зробити однозначний висновок про недоцільність скасування вказаної кваліфікуючої обставини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі викладено можемо зробити висновок про те, що громадський порядок не може бути об'єктом хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії. Громадський порядок як соціально-правова категорія розглядається нами як виразник спокою, упорядкованос-

ті життєдіяльності як фізичних, так і юридичних осіб, нормального функціонування державних органів і установ, громадських організацій і об'єднань у цілому, а у кримінально-правовому розумінні як правопорядок, що забезпечує існування людини, суспільства, держави. З огляду на викладене є підстави наголосити, що складовими безпосереднього об'єкта хуліганства, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, є честь і гідність потерпілої особи, її спокій та безпека, тобто у разі посягання на них може йтися про публічний інтерес, що і визначає сутнісну ознаку громадського спокою, який і визнається нами тією соціальною цінністю, якій в результаті хуліганського вчинку завдається шкода.

Додатковим обов'язковим об'єктом виступають честь і гідність потерпілих осіб, а саме представників влади або представників громадськості, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, їх здоров'я та власність, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, громадська безпека.

Потерпілими відповідно до ч. 3 ст. 296 КК України можуть бути три категорії осіб:

- 1) представники влади;
- 2) представники громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону;
- 3) громадяни, які за власною ініціативою припиняли хуліганські дії, при цьому їм заподіяно шкоду.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. і доповн. – Київ : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
2. Кузнецова Н. Ф. Мнение ученых о реформе УК / Н. Ф. Кузнецова // Уголовное право. – 2004. – № 1. – С. 27–29.
3. Конституція України: Офіц. текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посібник / автор-упоряд. М. І. Хавронюк. – Київ : Парламент. вид-во, 1999. – 544 с.
4. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973–2004)/ за заг. ред. В. Т. Маляренка. – Київ : Ін Юре, 2004. – 336 с.
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. Є. Л. Стрельцова. – 7-е вид., переробл. та доповн.. – Харків : Одиссей, 2011. – 824 с.

6. Піщенко Г. І. Попередження хуліганства (кримінально-правовий і кримінологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Г. І. Піщенко. – Київ, 1999. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015.

Александр Анатолиевич Галемин

*(Днепропетровский государственный университет
внутренних дел, Днепропетровск, Украина)*

**ПОТЕРПЕВШИЙ ОТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО ЧАСТЬЮ 3
СТАТЬИ 296 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ**

В статье на основании изучения доктринальных источников и эмпирического материала определен потерпевший от хулиганства, связанного с сопротивлением представителю власти или представителю общественности, выполняющему служебные обязанности по охране общественного порядка, или другим гражданам, которые прекращали хулиганские действия.

Ключевые слова: *представитель власти, потерпевший, общественный порядок, хулиганство, состав преступления, объект преступления, наказание, общественные отношения.*

Oleksandr A. Galemin

*(Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipropetrovsk,
Ukraine)*

**VICTIMS OF THE CRIME UNDER P. 3 OF THE ART. 296 OF THE CRIMINAL
CODE OF UKRAINE**

Based on the study of the grounds and principles of a crime criminalization under P. 3 of the Art. 296 of the Criminal Code of Ukraine the author of the article has concluded about the correctness of the decision of a legislator and about the premature assertion of scholars to exclude this especially qualified type as hooliganism.

Recognition of actions related to resistance to authorities or member of the public, who performs the duties of keeping public order, as qualified hooliganism is the fact that was launched in Soviet criminal law.

It should be noted that All-Ukrainian Central Executive Committee approved by its Resolution dated from June 6, 1927 the second Criminal Code of Ukrainian SSR, where hooliganism (the Art. 70) was considered as a crime against public order (Chapter II). The Art. 70 provided liability "for the actions, if they stubbornly were not stopped despite the warnings by the bodies protect-

ing public order, or according to the content were distinguished by exceptional cynicism and arrogance ...". (In the edition of the Decree of the Presidium of Verkhovna Rada of Ukrainian SSR dated from November 16, 1940)". To our point of view it was the time, when one criminal and legal norm launched the protection of two social values – public order and the authority of government agencies.

Since that time hooliganism as a criminal and punishable act has remained a widely spread socially dangerous crime. Persons committed this act were characterized by roughness and immorality, arrogance and contempt both to any person and to the traditions, customs, morals and the rights that generated aggression, violence and cruelty of a hooligan. The norms consolidated liability for hooliganism were the symbiosis of the features of both administrative offence and criminal and punishable act.

Criminal and legal norm (the Art. 296) was for the first time formulated with no features of an administrative offence in the Criminal Code of Ukraine of 2001.

In general, one should consider positive that theoretical and practical basis, which has confirmed the need to effectively combating violations of public order, including hooliganism. Propositions of a number of scholars to exclude resistance to authorities or member of the public, who performed their duties in keeping public order from the qualified corpus delicti of the current Criminal Code can not be supported.

Principles of criminalization are closely related with reasons. Moreover, they are in close relationship – a separate reason can not be as the sole prerequisite of criminalization of any socially dangerous act without reference to its relevant principles and conversely. Having analyzed the reasons and principles of criminalization of hooliganism including under p. 3 of the Art. 296 of the Criminal Code of Ukraine, we have concluded that it corresponds most of them, and therefore we believe that criminalization of the stated act was not only correct, but also necessary in 1998. Considering these circumstances and the fact that hooliganism is associated with the resistance to authorities or member of the public, who perform their duties to protect public order or other citizens, who stopped violence, violates a large number of the rights and freedoms of Ukrainian citizens provided by the Constitution, we believe that criminalization of this phenomenon is timely, logical and socially conditioned step.

Key words: *representative of authority, public order, hooliganism, corpus delicti, punishment, reasons and principles of criminalization, socially dangerous act.*